

אילו אמצעי זהירות עולים בדעתכם לצורך מניעת חזרה אל מודל הייצור שהיה טרם המשבר?

מאמר מאת ברונו לאטור¹
תרגום לעברית עמרי לוי ואורן אלדר

ייתכן שמעט לא ראוי לדבר על הפוסט-משבר, בשעה שעובדי הבריאות נמצאים, כמו שאומרים, "בחזית הקדמית", בשעה שמיליוני אנשים איבדו את עבודתם ובשעה שמשפחות אבילות רבות לא יכולות אפילו לקבור את מתיהן. ובכל זאת, עלינו להילחם עכשיו כדי שההחלמה הכלכלית לאחר המשבר לא תוביל לחזרתו של אותו משטר אקלימי שאתו התמודדנו עד היום בקושי רב. משבר הבריאות הנוכחי לא נטוע בתוך משהו משברי בפני עצמו (היות ומשברים הם תמיד שלב מעבר), אלא בתוך תהליך מתמשך ובלתי הפיך של שינוי אקולוגי. אם נהיה ברי מזל מספיק לשרוד או לחמוק מהראשון, אין סיכוי שנצליח לשרוד או לחמוק מהשני. שני המצבים אמנם לא בעלי אותו קנה מידה, גם אם מעודד מאוד לחבר אותם אחד לשני - אך בכל אופן, תהיה זו טעות לא לנצל את משבר הבריאות בכדי לחשוף גישות חדשות לשינוי אקולוגי.

השיעור הראשון שווירוס הקורונה לימד אותנו היה גם המרשים ביותר: הוכחנו בפועל שאפשר, תוך שבועות ספורים, להקפיא מערכות כלכליות בו-זמנית בכל העולם, מערכות שתמיד נאמר לנו כי בלתי אפשרי לעצור אותן או לשנות את כיוונן. לכל טיעון סביבתי בעד שינוי דפוסי החיים תמיד היה טיעון נגדי בעניין הכוח הבלתי הפיך של "רכבת הקדמה" אשר דבר לא יכול להסיט מהפסים, "בשל הגלובליזציה", לדבריהם. ועדיין, זהו בדיוק המאפיין הגלובלי אשר הפך את הפיתוח הידוע לשמצה לכה פגיע, עד כדי כך שהוא הביא את עצמו אל ההפך הגמור - עצירה בחריקת בלמים.

אלו לא רק הרב-לאומיות או הסכמי הסחר, האינטרנט או חברות התיירות שמייצרים גלובליזציה בכדור הארץ. לכל ישות בכוכב הלכת הזה דרך משלה להתחבר עם אחרת ועם יתר מרכיבי הקולקטיב בנקודת זמן ספציפית. זה נכון לגבי CO² (פחמן דו-חמצני) שמחמם את האטמוספירה על ידי התפשטות באוויר, זה נכון לגבי ציפורים נודדות המעבירות סוגים חדשים של שפעת; וזה נכון גם - כפי שלמדנו כעת פעם נוספת - לגבי הקורונה המסוגלת לחבור ל"כל בני האדם" דרך העברה של טיפות שיעול, אשר על פניו נראות בלתי מזיקות. לפיכך, מחלות הן סופר-גלובליזטוריות: כשמדובר בחיבור מיליארי בני אדם, המחלות עושות זאת בקלות!

למעשה, זו היתה החשיפה המרשימה: התברר שבמערכת הכלכלה העולמית נמצא, מוסתר מעיני כולנו, כפתור אזהרה אדום מחובר לידיית פלדת אל-חלד ארוכה שראשי הממשלות יכולים למשוך, אחד אחרי השני, כדי לעצור מיידית את "רכבת הקדמה" בחריקת בלמים. אם בינאר הדרישה לעשות פנייה של 90 מעלות כדי לנחות שוב על כדור הארץ נראתה אשליה עדינה, כיום היא מציאותית בהרבה: כל נהג יודע שכדי לעשות פנייה פתאומית (מבלי לסטות לשולי הדרך), רצוי להאט קצת קודם לכן.

למרבה הצער, לא רק אנשי סביבה רואים בעצירה פתאומית זו של מערכת הייצור הגלובלית הזדמנות גדולה לקדם את תוכניות "הנחיתה על כדור הארץ" שלהם. גם גורמי הגלובליזציה, אותם אלו שבאמצע המאה ה-20 המציאו את הרעיון של לחמוק מגבולות היכולת של כדור הארץ, רואים הזדמנות נפלאה להיפרד אפילו בצורה קיצונית יותר מהמכשולים שעדיין נותרו בהתנתקות שלהם מהכדור. עבורם, זו אפשרות מושלמת: להוציא

¹ המאמר פורסם בAOC בתאריך 29.03.2020:

עצמם משאריות מדינת הרווחה, מרשתות הביטחון לעניים, ממה שנותר מהרגולציה נגד זיהום, או באופן ציני יותר, פשוט להיפטר מכל "דמויות הרקע" האלו שגודשות את כוכב הלכת.²

בל נשכח שאותם גורמים מודעים היטב לשינוי הסביבתי, וכל מאמציהם בחמישים השנים האחרונות רוכזו בהכחשת חשיבות זו והתחמקות מתוצאות מעשיהם, על ידי בניית מבצרי פריבילגיה, שאינם זמינים לכל אלו שנותרו בשדה הקרב. הם לא נאיביים עד כדי כך שיאמינו בחלום המודרניסטי של חלוקה שווה של "פירות הקדמה", אך באופן מרענן למדי, עכשיו הם אפילו לא מוכנים לעשות רושם כאילו הם מאמינים בו.³ אלו אותם האנשים אשר מתבטאים חדשות לבקרים בפוקס ניוז [Fox News] ושולטים במדינות הסקפטיות ביותר לנושא האקלים, ממוסקבה לברזיליה, ומניו דלהי לוושינגטון דרך לונדון.

מה שהופך את המצב הנוכחי לכה מסוכן הוא לא רק מספר המתים המתגבר מדי יום, אלא גם מצב ההמתנה הגלובלי של כל המערכות הכלכליות - אשר מזמנת לאלו אשר מעוניינים בקידום ההתרחקות מכדור הארץ, הזדמנות נפלאה לשים את הקלפים על השולחן. אין לשכוח כי הסיבה ש"גלובליזטורים" אלו כה מסוכנים, היא שהם ככל הנראה יודעים שהם הפסידו - שהכחשת השינוי הסביבתי לא יכולה להמשיך לנצח ושאינן סיכוי שהם יצליחו להסתיר שוב את ה"פיתוחים" שלהם בכיסויים כאלה ואחרים. בשל כך הם מוכנים כעת לעשות הכל כדי להבטיח את התנאים שיאפשרו להם להמשיך לעוד זמן מה ולהגן על עצמם ועל ילדיהם. לחיצה זו על הבלמים, "עצירת העולם הזו", ההפסקה הבלתי צפויה הזו, מספקת להם את ההזדמנות לנוס מהר ורחוק יותר משהם אי פעם דמיינו.⁴ כעת, הם המהפכנים.

זה השלב שבו עלינו לפעול. אם הזדמנויות צצות עבורם, הן צצות גם עבורנו. אם הכל עצר, וכל הקלפים הונחו על השולחן, ניתן להפוך אותם, לבחור, למיין, לדחות לתמיד או לקדם. זה הזמן לספירת מלאי. כשההיגיון הבריאי מציע "לחדש את הייצור כמה שיותר מהר", אנו צריכים להשיב "בשום פנים ואופן לא!". הדבר האחרון שעלינו לעשות כעת הוא לחזור על מה שעשינו קודם לכן.

כך לדוגמה, לפני כמה ימים הופיע בטלוויזיה חקלאי פרחים הולנדי, שבכה על כך שנאלץ לזרוק טונות של צבעונים שהיו מוכנים למשלוח, שכן בהיבצר לקוחות, לא היה באפשרותו להטיס אותם לכל העולם. לא היתה ברירה אלא להזדהות אתו ולחשוב שראוי שהוא יזכה לפיצוי. אך לאחר מכן, כשהסתובבה המצלמה אל הצבעונים שגדלו ללא אדמה, תחת תאורה מלאכותית, בטרם יישלחו במשלוחי אוויר נוטפי קרוסין, עלתה התהייה: "האם באמת נכון להמשיך באופני הייצור והשיווק האלו?".

אם כולנו נתחיל לשאול שאלות מסוג זה, על הצדדים השונים של מערכות הייצור שלנו, נהפוך בעצמנו לחסמי גלובליזציה יעילים⁵, אפקטיביים בהמונינו, בדיוק כמו הקורונה הידועה-לשמחה שממשיכה לכבוש את כוכב הלכת בדרכה שלה. מה שהווירוס משיג באמצעות טיפות בנאליות של שיעול - עצירת כלכלת העולם - גם אנו יכולים דרך הצבת הפעולות הקטנות שלנו אחת לצד השנייה, כלומר, עצירת מערכות הייצור ההרסני. כשאנו שואלים שאלות מסוג זה, לכל אחד מאתנו האחריות לחשוב על אמצעי התגוננות, לא רק כנגד הווירוס, אלא כנגד כל מרכיב של צורת הייצור שלא היינו רוצים שישוב.

² See Matt Stoller on the 'frenzied' lobbyists in the US: "The coronavirus relief bill could turn into a corporate coup if we aren't careful", The Guardian, 24-3-20 <https://bit.ly/3ac2btn>.

³ "We don't live on the same planet" <http://www.bruno-latour.fr/node/782>.

⁴ Danowski, Déborah, and Eduardo Viveiros de Castro. The Ends of the World (Translated by Rodrigo Nunes). London: Polity Press, 2016.

⁵ הערת המתרגם: בספרו Down to Earth מדבר לאטור על המעבר מפוליטיקה בין גלובלי ולוקלי, לפוליטיקה של כדור-ארצית וחץ-כדור-ארצית, ולכן אני משאר שהכוונה היא לא לאפשר לדפוסים שאנו לא אוהבים בקנה מידה גלובלי להמשיך, ולא להפסיק כל התקשרות גלובלית.

השאלה אינה האם מערכות הייצור יחזרו לשגרה או ירוסנו, אלא האם ניתן להיפרד מהייצור כגורם העליון ביחס שלנו כלפי העולם.⁶ יותר ממהפכה, זהו פירוק, פיקסל אחר פיקסל. פייר שרבונייה [Pierre Charbonnier] הציג זאת כך: אחרי מאה שנה של סוציאליזם שהוגבל רק לשאלת החלוקה מחדש של רווחי הכלכלה, ייתכן שהגיעה השעה להמציא סוציאליזם שמערער על עצם הייצור עצמו.⁷ חוסר צדק אינו רק עניין של חלוקה שווה של פירות הקדמה, אלא גם עניין של הדרך שבה כדור הארץ מניב פירות אלו. אין זה אומר דה-צמיחה⁸ [de-growth] או חיים שמבוססים על אהבה ומים בלבד. אלא מאלץ אותנו ללמוד לבחור מחדש כל חלק מהמערכת הבלתי-הפיכה כביכול, להציב סימני שאלה על כל חלק בלתי-ניתן להחלפה כביכול, ולבחון בפירוט מה רצוי שיהיה ומה לא.

כאן החשיבות המרכזית של ניצול זמן הבידוד שנכפה עלינו כדי לתאר, ראשית כל אחד לעצמו, ולאחר מכן בקבוצה, למה אנו מחוברים; על מה אנו מוכנים לוותר; אילו שלשלאות אנו מוכנים להרכיב מחדש ואילו, דרך הפעולות שאנו עושים, לשבש.⁹ לאותם מחוללי הגלובליזציה, כך נראה, יש תמונה ברורה מאוד לגבי החזרה מהמשבר: אותו הדבר, רק יותר - עם תעשיות דלק מוצק ואוניות תענוגות רחבות מימדים כבונסו. עלינו האחריות להציב מולם מאגר חלופי. אם בתוך חודש או חודשיים ניתן היה ללמד מיליוני בני אדם איך לשמור על "ריחוק חברתי" בשריקת משרוקית, לרווח את עצמם למען סולידריות גבוהה יותר, להישאר בבית כדי לא להעמיס על בתי החולים - אז קל לדמיין את כוח השינוי שיש לאותם אמצעי זהירות כנגד החזרת העניינים לסדרם במקרה הטוב, או במקרה הרע, כנגד עוד מכות מטעם אלו שמנסים לחמוק מכוח הכבידה של כדור הארץ לנצח.

היות ואני תמיד שואף לקשר אל הטיעונים שלי גם תרגיל פרקטי, הייתי רוצה להזמין את הקוראים לענות על שאלון קצר. הוא יהיה שימושי יותר אם תתייחסו לחוויות אישיות שאירעו לכם. זה לא עניין של לבטא דעה, אלא של תיעוד ומחקר. רק לאחר מכן, כשנבחן את התוצאות ונרכיב את פני השטח שנוצרו מהשילוב ביניהן, נוכל לגלות סוג של ביטוי פוליטי - אך הפעם כזה שנטוע וממוקם בעולם האמיתי.

קישור לשאלון:

[:if you wish to share your auto description: here is a platform](#)

⁶ See Dusan Kazic, *Plantes animées-de la production aux relations avec les plantes*, thèse Agroparitech, 2019.

⁷ Pierre Charbonnier, *Abondance et liberté. Une histoire environnementale des idées politiques*. Paris:La Découverte, 2020.

⁸ מיתון חיובי

⁹ This auto-description picks up on the procedure in the new 'ledgers of complaints' suggested in Bruno Latour, *Down to Earth: Politics in the New Climatic Regime*. Cambridge, UK: Polity Press, 2018, and afterwards developed with the consortium OÙ atterrir <http://www.bruno-latour.fr/fr/node/841.html>